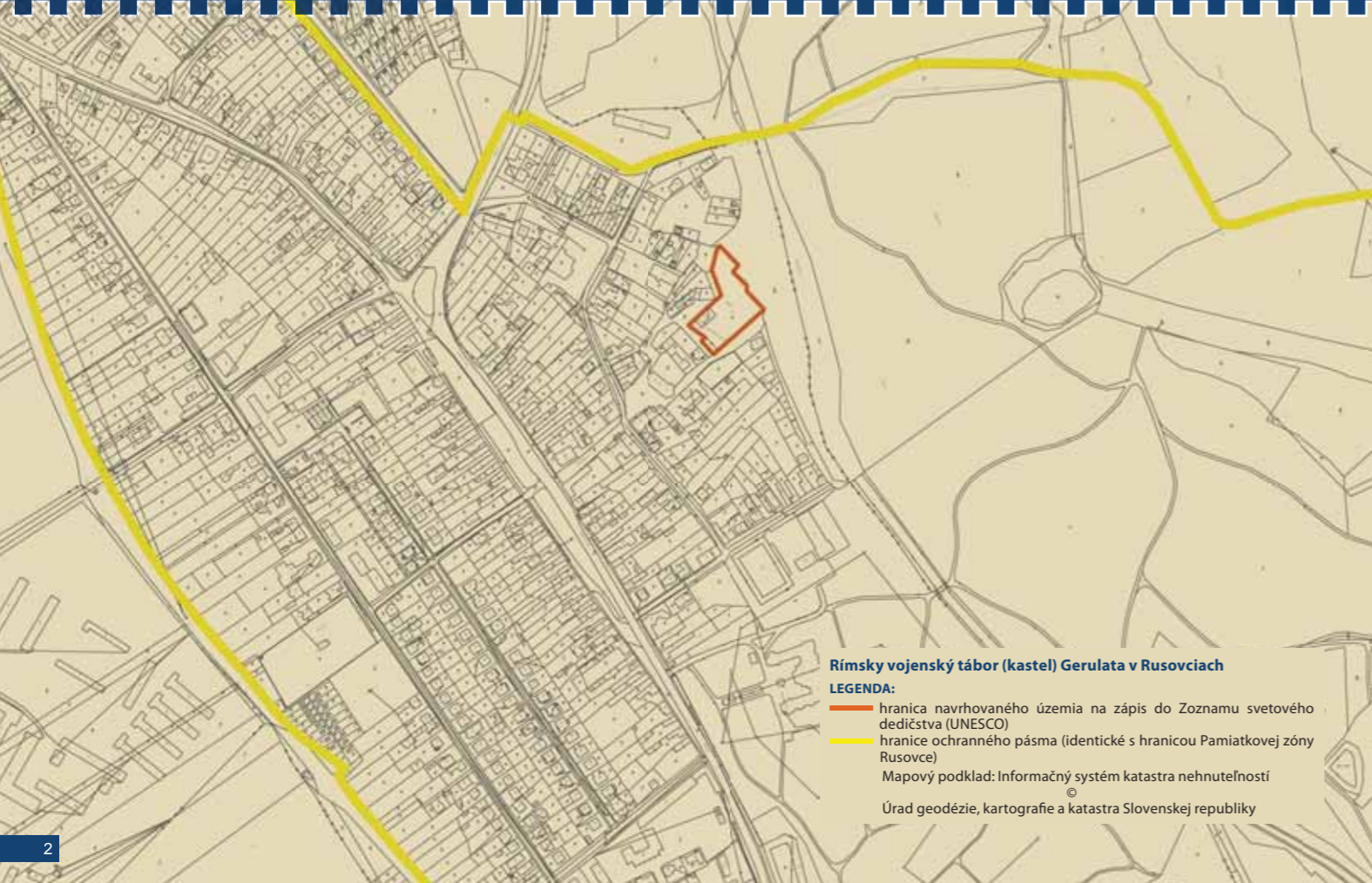

Dunajský limes na Slovensku – Rímske antické pamiatky na strednom Dunaji

Rímsky vojenský kastel Gerulata v Bratislave-Rusovciach

Rímsky vojenský tábor (kastel) Gerulata v Rusovciach

LEGENDA:

- hranica navrhovaného územia na zápis do Zoznamu svetového dedičstva (UNESCO)
- hranice ochranného pásma (identické s hranicou Pamiatkovej zóny Rusovce)

Mapový podklad: Informačný systém katastra nehnuteľností

Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky

Vážení občania, milí návštevníci!

Bratislava má prvý raz v histórii príležitosť, aby sa jej meno vďaka pamiatke na jej území ocitlo na Zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Hranice Rímskej ríše mali dĺžku niekoľko tisíc kilometrov, ale do svetového zoznamu boli zatiaľ zapísané iba tri ich časti: dve vo Veľkej Británii a jedna v Spolkovej republike Nemecko. Ďalšiu šancu má teraz Slovenská republika.

Pamiatky, zapísané v Zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, sú špecifickým potenciálom každého sídla a dávajú mu jedinečnosť uznanú medzinárodným spoločenstvom. Nech už je to sídlo veľké a bohaté, na priesečníkoch významných ciest alebo mimo nich, vo veľkej alebo malej krajine, pamiatka UNESCO mu dáva osobitný punc priťahujúci pozornosť ľudí, ktorí hľadajú niečo výnimočné.

Rímsky vojenský kastel Gerulata je kultúrnou hodnotou celej Bratislavy, schopnou pritiahnúť špecifický okruh návštevníkov a odbornej verejnosti. Bol by som rád, keby táto pamiatka posilnila cestovný ruch a mnohostranný rozvoj mesta a keby sa spolu s ňou meno Bratislavy šírilo po celom svete.

Pamiatková starostlivosť existuje iba pokiaľ existujú originály; a Gerulata takýmto jedinečným originálom je. Budem rád, keď ostane trvalo na geografických mapách i na mapách nášho poznania.

Milan Ftáčnik, primátor mesta Bratislavy

Dnes už nezistíme nič bližšie o rozhodujúcej chvíli, keď sa pred takmer 2 tisíc rokmi rozhodlo o umiestnení vojenského kastela Gerulata na územie, ktoré dnes patrí mestskej časti Bratislava – Rusovce. Súhra dejinných okolností spôsobila, že toto územie si za svoj domov zvolili desiatky ďalších generácií, ktoré tu zanechali svoje stopy.

Z dnešného pohľadu je najzaujímavejším pozostatkom rímsky vojenský kastel Gerulata. Je to nálezisko natoľko vzácné a jedinečné, že Slovenská republika ho navrhla na zápis do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Z nepredstaviteľného bohatstva celej planéty je do tohto zoznamu zapísaná necelá tisícka kultúrnych a prírodných pamiatok – a Gerulata by mohla byť jednou z nich. Pre mestskú časť Bratislava – Rusovce by to bola pocta, akej sa jej v histórii ešte nikdy nedostalo, preto sa zúčastňuje aj na práci Riadiacej skupiny – Limes Romanus – Rímske antické pamiatky na strednom Dunaji.

Z historickej Gerulaty dnes v priestore Múzea mesta Bratislava, ktoré pamiatku spravuje, vidieť iba malú časť: takú malú, že nám neumožňuje urobiť si celkový obraz o tom, ako vlastne Gerulata vyzerala a prečo bola taká významná. To, čo nemôže sprostredkovať samotný pohľad na pozostatky tábora, chce sprostredkovať brožúrka, ktorá sa Vám práve dostáva do rúk.

Želal by som si, aby Vám nepriniesla iba nové informácie, ale najmä, aby Vám umožnila precítiť úprimnú hrdosť na Rusovce a na vzácné dedičstvo, ktoré nám ponúkajú.

Dušan Antoš, starosta Rusovíc

Nominácia Dunajského Limesu na Slovensku, ako súčasť cezhraničnej lokality svetového dedičstva UNESCO Hranice Rímskej ríše, bude výsledkom medzinárodného projektu EU – Stredná Európa Dunajský Limes – svetové dedičstvo UNESCO (číslo 1CE079P4), ktorého sa zúčastňujú inštitúcie z 8 európskych krajín. Vedenie projektu zabezpečuje Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (Národný úrad pre kultúrne dedičstvo), Budapešť, Maďarsko. Pamiatkový úrad Slovenskej republiky je partnerom slovenskej časti projektu. S ním spolupracuje Archeologický ústav SAV Nitra a Múzeum mesta Bratislavy. Cieľom je spracovanie návrhu do Zoznamu svetového dedičstva Dunajský Limes na Slovensku – rímske antické pamiatky na strednom Dunaji, ktorý pozostáva z dvoch častí, reprezentujúcich hranice Rímskej ríše na území Slovenska – Rímsky vojenský tábor (kastel) Gerulata v Bratislave a Rusovciach Rímsky vojenský tábor (kastel) v Lži – Kelelmentia.

Brožúrka, ktorá sa Vám dostáva do rúk sa bude venovať prvej z nich, aby obyvateľom a návštevníkom tejto mestskej časti Bratislavy podala informácie o hodnotách tejto lokality.

Pre Dunajský Limes na Slovensku nie je v konečnom dôsledku rozhodujúci zápis do Zoznamu svetového dedičstva, je to len celosvetové uznanie jeho hodnôt. Základom celého úsilia je ochrana a zachovanie tejto jedinečnej lokality nielen pre nás, ale aj pre nasledujúce generácie.

Lubica Pinčíková, PÚ SR

Spôsob, ktorým Rimania dokázali vládnuť nad svojím obrovským impériom s pomocou relatívne malého zoldnierskeho vojska, poukazuje na prekvapujúci spôsob ich vlády. Rimania neboli iba expertmi na uplatnenie sily a násilia, ale mali aj mimoriadny talent na získavanie podpory zo strany podmanených národov: rešpektovali totiž miestne tradície a etnické zvláštnosti, pokiaľ tým nebola ohrozená ich prevaha. Podporovali samosprávu a na udržanie ríše využívali iba relatívne malú cisársku správu. Členovia aristokracie smerovali naprieč ríšou od jedného úradu k druhému a prostredníctvom vojska sa dostával do kontaktu s Rímom aj najvzdialenejší cíp krajiny. Vojsko bolo okrem toho katalyzátorom, ktorý umožnil vznik novej spoločnosti na hranici.

Hranicu tvorili opevnené body, pričom dôležitou funkciou bola kontrola pohybu v ríši a von z ríše. Túto úlohu spĺňali hlavne vyzvedači a riečne flotily, ktoré kontrolovali krajinu, hraničné rieky a moria. Hranice boli tiež membránou, cez ktorú prenikalo rímske myšlienkové bohatstvo, ako aj predmety dennej potreby, do sveta na druhej strane hraníc. Obchodné väzby, ktoré siahali až do Indie a ďalej na východ, na juhu dosahovali Saharu a na severe Baltské more, priniesli ríši obrovskú pestrosť tovarov a dokázateľne ovplyvnili aj krajinu, ktoré Rimania nikdy neobsadili.

Hranice Rímskej ríše sú časťou spoločného kultúrneho dedičstva nielen krajín v oblasti Stredozemného mora. Tvoril ich systém táborov légii, táborov pomocných jednotiek a strážnych veží, ktorý umožňoval kontrolovať súvislé územie Rímskej ríše. Jednotlivé body obranného systému boli spojené limitnými cestami.

Rimania sa pri rozširovaní svojho impéria v Európe zastavili pri riekach Rýn a Dunaj, ktoré využili ako prirodzené hranice. Na strednom toku Dunaja vznikla provincia Panónia s legionárskymi tábormi – Vindobona (Viedeň, Rakúsko), Carnuntum (Petronell, Rakúsko), Brigetio (Komárom, Maďarsko) a Aquincum (Budapešť, Maďarsko).

Dnes priebeh týchto hraníc dokumentujú prevažne archeologické nálezy múrov, priekop, pevností (kastelov), strážnych veží a civilných osád.

Niektoré prvky línie hraníc boli objavené, niektoré obnovené a prezentované, niektoré sú už nenávratne zničené a sú aj také, ktoré čakajú na svoje objavenie.

Hranice Rímskej ríše sú porovnateľné s Čínskym múrom, merali v Európe približne 3 000 km, ich celková dĺžka bola viac ako 5 000 km a prechádzali územím troch kontinentov (Európy, Ázie a Afriky).

Hranice Rímskej ríše v Zozname svetového dedičstva (UNESCO)

Z celého systému hraníc Rímskej ríše (Limes Romanus) boli doteraz do zoznamu zapísané iba tri jeho časti:

Hadriánov val – Veľká Británia (1987)

- 117 km dlhé kamenné a hlinené opevnenie, na severnej hranici Rímskej ríše, od Severného po Írske more
- výška a hrúbka od 3 až po 6 metrov
- zvnútra boli popri ňom vybudované cesty a sídla posádok
- stavba sa začala v roku 122 a trvala približne 10 rokov

Hornogermánsko-raetsky limes – Nemecko (2005)

- súvislá hranica, tvorená prírodnými prekážkami (Dunaj, Rýn, zvlhnený a zalesnený terén), valom a opevnenými bodmi
- niektoré objekty sa začali budovať už v polovici 2. stor. po Kr.

Antoninov val – Veľká Británia (2008)

- približne v polovici 2. stor. po Kr. prišla Rímska ríša o južnú časť Škótska
- preto bol vybudovaný nový obranný val, ktorý mal zabrániť ďalším územným stratám
- mal dĺžku 60 km
- Hadriánov val a Antoninov val nesú mená po dvoch po sebe nasledujúcich cisároch, za vlády ktorých sa stavby vybudovali

Hranice Rímskej ríše s vyznačením lokalít zapísaných na Zozname svetového dedičstva UNESCO. V roku 1987 bol do Zoznamu svetového dedičstva (UNESCO) zapísaný Hadriánov val (Veľká Británia) a v roku 2008 Antoninov val (Veľká Británia). V roku 2005 do zoznamu pribudol úsek rímskych hraníc medzi riekami Rýn a Dunaj, označovaný ako Hornogermánsko-raetsky limes (Nemecko).

Jedinou výnimkou, pokiaľ ide o priamu príslušnosť dnešného územia Slovenska k Rímskej ríši, je veľmi malá časť územia na pravom brehu Dunaja, patriaca k dnešnému hlavnému mestu Bratislava, kde ležia aj dnešné Rusovce a kde sa nachádzajú pozostatky Gerulaty. Kastel Kelemantia (Iža – Leanyvár pri Komárne) bol súčasťou Limes Romanus ako predsunutý tábor na ľavom brehu rieky Dunaj.

Prevažná časť dnešného Slovenska ležala v dobe rímskej mimo hraníc Rímskeho impéria. Územie juhozápadného Slovenska sa však na Dunaji bezprostredne pripájalo na hranice provincie Pannonia Superior a toto tesné susedstvo výrazne poznačilo a ovplyvnilo aj vývoj v ich predpolí.

Na území juhozápadného Slovenska sa stretávame aj s úplne ojedinelým fenoménom, a síce s rímskymi, resp. podľa rímskych vzorov postavenými architektúrami v germánskom prostredí.

Dôležitým historickým medzníkom 2. storočia po Kr. sú nepochybne tzv. markomanské vojny. V roku 166 sa začali nepokoje na strednom Dunaji, keď kmene Markomanov, Kvádov, Vandalov, Sarmatov, Longobardov, Hermundurov prenikli cez Alpy a obsadili Aquileiu. Marcus Aurelius hodlal obsadiť územie dnešných Čiech, Moravy a Slovenska a zriadiť tu provincie Markomaniu a Sarmatiu. Vexilácia (špeciálna jednotka) armády Marca Aurelia prenikla hlboko do barbarského vnútrozemia a pri dnešnom Trenčíne prezimovala v tábore Laugaritio. Rímska protiofenzíva si dokonca vyžiadala osobnú prítomnosť cisára Marca Aurelia na nepriateľskom území Kvádov pri rieke Granus, dnešnom Hrone.

Na miesta pobytu rímskych jednotiek poukazujú aj stopy po dočasných poľných táboroch, ktoré sa objavili v blízkosti Dunaja, Žitného ostrova a v Pomoraví.

Stavby v blízkosti hraníc Rímskej ríše

- Prvýkrát sa stretávame s týmto javom v 1. storočí pred Kr., keď na Bratislavskom hrade boli postavené budovy s kamennými základmi, niektoré s mozaikami v duchu rímskeho staviteľstva pre keltskú nobilitu.
- Najstaršie takéto stavebné stopy z doby rímskej v augustovskom období sa odkryli v Bratislave-Devíne, na skalnej vyvýšenine nad sútokom Moravy a Dunaja.
- Ďalšie stavby v Stupave, v Bratislave-Dúbravke, Cíferi-Páci, vo Veľkom Kýri (predtým Milanovce) a taktiež v Bratislave-Devíne patria už do 2., 3. a neskorého 4. storočia.

Devín nad sútokom Dunaja a Moravy. Nádvorie stredného hradu so studňou a vyznačenými základmi stavby z doby rímskej (3. stor.). Foto: K. Harmadyová

1. stor.	Klaudius (41 – 53)	výstavba včasného rímskeho opevnenia na severopanónskych hraniciach
	Domitianus (81 – 96)	výstavba stálych limitných táborov; limes mal lineárny charakter a rímske obranné jednotky boli skoncentrované v jedinej ochrannej línii bez záložného sledu. Vznik kastela Gerulata.
1. – 2. stor.	Traján (98 – 117)	intenzívna výstavba stálych limitných táborov
3. – 4. stor.	Gallienus (253 – 268)	začiatok prestavieb v súvislosti s rozsiahlymi vojenskými reformami. Prestavba v Gerulate, doložená mincou Aureliana (270 – 275), sa viaže s 3. stavebnou etapou vývoja Gerulaty.
	Diocletianus (284 – 305)	završenie prestavieb a vojenských reforiem Počas vojenských reforiem v 3. a 4. stor. po Kr. sa zmenil počet armádnych oddielov, aj ich vnútorná sila. Z časti vojska boli zostavené pohyblivé oddiely s úlohou rýchleho nasadenia na kritických miestach čoraz väčšmi ohrozovanej hranice. V stálych táboroch na limite zostala len časť pôvodnej posádky a keďže rozľahlé kastely z 2. – 3. storočia boli pre zmenšené jednotky zbytočne veľké, ich plocha sa redukovala. Doklady ponúka aj Gerulata.
4. stor.	Valentinianus (363 – 375)	posledný rímsky pokus preniknúť na severný breh Dunaja na území dnešného Slovenska; v posledných rokoch svojej vlády dal Valentinianus obnoviť Limes Romanus na zlepšenie ochrany pred cudzími nájazdmi. Bol kresťanským cisárom, ale neprenasledoval pohanské kultúry. Zomrel náhle na srdcovú príhodu pri rokovaní s Germánmi v Brigetiu (Komárno, Maďarsko).
cca 380		obrný systém prekonáva štruktúrne zmeny a prináša ďalšiu významnú stavebnú reorganizáciu. Rimania rezignovali na pôvodnú plochu táborov a na mieste existujúcich pomocných kastelov začali v ľavom rohu <i>praetentury</i> , t.j. prednej časti tábora, stavať malé pevnosti. Vyskytujú sa v areáli viacerých starších kastelov na dunajskom limese, aj v Gerulate.
5. stor.	(433)	Rímska ríša vydala v r. 433 na základe zmluvy provinciu Pannoniu Hunom, hranice boli opustené a obranný systém stratil zmysel. Začína sa obdobie sťahovania národov.

Rímsky vojenský tábor (kastel) Gerulata

Z geografického hľadiska sa kastel **Gerulata** nachádza v mestskej časti Bratislava – Rusovce, na Podunajskej nížine, na okraji pravobrežnej nivy rieky Dunaj, v bezprostrednej blízkosti jeho niekdajšieho bočného ramena – dnes Rusovského kanálu.

Z historicko-geografického hľadiska ležali dnešné Rusovce na severnom okraji Rímskej ríše, na území provincie Pannonia. Priamo v nich sa nachádzal kastel Gerulata, opevnený bod Rímskej hranice. V blízkosti tábora sa nachádzal pravdepodobne brod a prístav, ale archeologicky zatiaľ nie sú doložené.

Strategická poloha Gerulaty a jej posádky spočívala v operatívnom strážení severnej časti pomerne rozsiahleho priestoru široko rozvetveného hlavného toku rieky s množstvom ramien a ostrovov s lužnými lesmi. Hlavné mesto provincie Carnuntum so sídlom légie leží na križovatke najdôležitejších starých obchodných ciest. Podunajská cesta sa tu križuje s cestou Jantárovou. Smerom západným proti toku Dunaja sídli ďalšia légia v pomerne malej vzdialenosti vo Vindobone. Légia vo Vindobone má aj Dunajskú flotilu, čím je mimoriadne dôležitá pre rýchle presuny a pre zásobovanie armády. V súvislosti s dunajskou riečnou flotilou poznáme dokonca meno jedného veliteľa, ktorého pôsobenie je priamo späté so Slovenskom. V roku 179/180 M. Valerius Maximianus ako legát velil vexilácii, zvláštnemu vybranému oddielu, ktorý prezimoval v Laugariciu, dnešnom Trenčíne.

Gerulata bola prvým kastelom v línii Carnuntum – Ad Flexum (Mosonmagyaróvár, Maďarsko). Od Carnunta (dnes obce Bad Deutsch Altenburg a Petronell, Rakúsko) bola vzdialená okolo 45 km. Jednotkou s domovským právom v Gerulate bola jazdecká jednotka Cannanefatov.

V čase najväčšieho rozmachu mala staroveká Gerulata spolu s civilmi približne 3 000 obyvateľov.

Takmer celá antická Gerulata sa nachádza pod stredovekou a novovekou zástavbou mestskej časti Rusovce. Prezentovaný je severný roh kastela s povalentiniánovskou pevnosťou zo 4. stor. po Kr. Práve táto časť vojenského tábora je navrhnutá na zápis do Zoznamu svetového dedičstva.

Čo tvorilo Gerulatu?

- vojenský tábor, kastel
- strážne a signalizačné veže
- prístav (zatiaľ archeologicky nedoložený)
- civilné osady
- pohrebiská
- poľnohospodárske usadlosti (jednoduchšie stavby)
- poľnohospodárske usadlosti typu *villa rustica* (stavby s kamennými základmi, honosnejšie hospodárske budovy, pozemky chránené ohradou, prípadne obvodovým žľabom)

Ako vyzeral kastel Gerulata?

- výstavba táborov a vnútorné usporiadanie sa riadilo presnými vojenskými predpismi
- v 1. stor. bol kastel drevozemný (ako aj všetky ostatné tábory na limese)
- v 2. stor. bol postupne prebudovaný na kamenný tábor
- tábor mal 4 brány a 4 rohové veže, bol opevnený priekopami, valmi s drevenými palisádami, múrmi a súčasťou obranného systému mohli byť aj vlčie jamy s nášľapnými pascami a skobami
- vstupné brány sa nachádzali v strede každej strany hradieb, pričom cez ne prechádzali štyri hlavné vnútorné komunikácie tábora
- hlavná brána (*porta praetoria*) smerovala na východ alebo smerom k nepriateľom, pri pochode bola umiestnená v smere ďalšieho ťaženia
- sieť vnútorných ulíc, vybavených kanalizáciou, bola pravouhlá
- hlavná ulica (*via principalis*) sa križovala s vedľajšou (*via praetoria*) v centre tábora pred veliteľstvom

Čo tvorilo veliteľstvo?

- budova veliteľa (*praetorium*)
- budova štábu (*principium*)
- pokladnica so štandardami
- zbrojnica
- zhromaždisko (*forum*)
- miesto pre kultové praktiky s oltárom alebo svätyňou a miestom na veštenie (*aguratorium*)
- rečnícka tribúna
- budovy pre dôstojníkov a náčelníka hospodárskej správy (*questor*)

Ďalšie dôležité budovy kastela

- sklad potravín, najmä sýpka (*horreum*, v susedstve praetoria)
- lazaret (*valetudinarium*)
- nemocnica pre zvieratá (*veterinariae*) v prípade jazdeckých jednotiek
- hospodárske objekty, napr. dielne (*fabricae*)
- viacpriestorové ubikácie pre vojakov, v ktorých bolo ubytovanie pevne stanovené podľa hodností a zaradenia vojakov (*centuriae*)
- v blízkosti praetoria sídlili elitné jednotky (*extraordinarii*)
- sídla pechoty a jazdy boli od praetoria umiestnené ďalej

Auxiliárne, t.j. pomocné jednotky

- jedna z nich sídlila aj v Gerulate
- boli dôležitou súčasťou armády
- ponechávali si pôvodné spôsoby boja a výzbroje ako jazda, lukostrelci, prakovníci
- rozmiestnené hlavne na hraniciach ríše medzi legionárskymi táborami, ale neraz tvorili aj nárazníkový pás
- veliteľmi boli Rimania a veliacim jazykom latinčina, v prípade potreby sprostredkovaná tlmočníkmi

- podobne ako légie, aj pomocné jednotky boli číslované a pomenované väčšinou podľa etnického pôvodu, zakladateľa jednotky, špecializácie zbraní či božstva, ktoré im bolo naklonené
- jazda rímskeho vojska bola formovaná v alách (napr. v Gerulate), na jej čele stál prefekt aly

Kto dal Gerulate meno?

- pôvod pomenovania nie je presne známy
- Rimania prevzali názov pravdepodobne od pôvodného keltského obyvateľstva

Rekonštrukcia kastela

Stavebné etapy Gerulaty

Archeologické výskumy odkryli v histórii budovania Gerulaty minimálne štyri stavebné etapy datované do 1. – 4. stor.

1. stavebná etapa

Polohu a rozsah drevozemného tábora určuje dvojité hrotité obranné priekopy. Priekopy sa podarilo čiastočne preskúmať už počas prvých výskumov v polohe Bergl. Priekopa v dĺžke 27 metrov a južný roh tábora sú doložené na dnešnej Maďarskej ulici, za kostolom evanjelickej cirkvi.

2. stavebná etapa

O druhej stavebnej etape máme najmenej poznatkov. Rozlohou presahoval drevozemný tábor a bol postavený z kameňa. Do vnútornej zástavby tohto kastela patria aj 45 až 60 cm široké časti múrov v rámci štvorcovej stavby a jeden z múrov s dĺžkou až 25 metrov, prezentované v areáli múzea.

3. stavebná etapa

Etapa, datovaná do konca 3. a začiatku 4. stor., počas ktorej zaznamenala Gerulata mimoriadnu stavebnú aktivitu. Reprezentuje ju plošne zmenšený, takmer štvorcový kastel, obohatý mohutným kamenným pevnostným múrom. Nálezy dokazujú, že tábor sa rozprestieral na ploche približne 200 x 200 m. Predpokladáme, že múr 11 v areáli múzea, smerujúci na SZ, by mohol zabezpečovať prístup do prístavu. K cenným archeologickým dôkazom v areáli múzea patrí aj nájdený pozostatok brány, kde sa začínala *via Carnuntina* – teda rímska cesta, spájajúca Gerulatu s Carnuntom.

V poslednej tretine 4. stor. nastúpil na trón bývalý vysoký dôstojník rímskej armády – Valentinianus. Za jeho vlády prišlo k poslednému rímskemu pokusu preniknúť na severný breh Dunaja na dnešnom Slovensku. Stavebné práce na dunajskom limite riadil ním poverený dôstojník Tempsonius Ursicinus, s ktorého menom sa stretávame na zlomkoch tehál, ktoré sa našli aj v Gerulate.

4. stavebná etapa

Hlavnou stavebnou aktivitou 4. stavebnej etapy bolo vybudovanie pevnosti v severnom rohu tábora. Celková plocha kastela sa tak v tejto etape výrazne zmenšila. Vežovitá pevnosť mala 12 mohutných pilierov, ktoré tvorili nádvorie a základové murivo pilierov a obvodových múrov siahalo až do hĺbky 3 – 4 metrov. Preto možno predpokladať až trojposchodovú stavbu, v strede ktorej bola asymetricky umiestnená studňa. Na stavbu pevnosti boli sekundárne použité kamenné výtvarné diela, ktoré sú vystavené v Múzeu Antická Gerulata.

Letecká snímka na pôdorys kastela Gerulata.
Foto: Ivan Kuzma, úprava fotografie: J. Jezná

LEGENDA:

- 1. ETAPA**
Obdobie vlády Domitiana (81-96) - 70. roky 2. storočia poKr
POLCHA PRIEKOP - ČASŤ SEVERNÉHO FRONTU A SEVERNÝ ROH
PREDPOKLADANÝ PRIEBEH PRIEKOPY
- 2. ETAPA**
okolo r. 170, vláda Antoniovcov po Aureliana (3. tretina 3. storočia), kamenný kastel
OBNAŽENÉ MURIVO V SONDÁCH
PREDPOKLADANÝ PRIEBEH PRIEKOPY
PREDPOKLADANÝ PRIEBEH MURIVA
- 3. ETAPA**
posledná tretina 3. storočia, po rok 375/380, štvorcový kastel obhnaný pevnostným múrom
ODKRYTÉ MURIVO
PREDPOKLADANÝ PRIEBEH MURIVA
- 4. ETAPA**
po roku 375/380, vežovitá neskorostredoveká pevnosť
STARŠIA FÁZA 4. ETAPY, MURIVA OBNAŽENÉ
MLADŠIA FÁZA 4. ETAPY
PREDPOKLADANÝ PRIEBEH MURIVA

Územie navrhované do Zoznamu svetového dedičstva,
analýza stavebného vývoja

Zázemie rímskeho vojenského tábora (kastela) Gerulata

Pri stálych táboroch sa usadzovalo civilné obyvateľstvo, ktorého prioritou bol obchod, remeslo a služby. Civilná osada – *vicus* – zásobovala vojakov pôžitkami, zábavou, luxusným tovarom a tovarmi dennej potreby, ktoré armáda nezabezpečovala. Na trhoch v civilných osadách ponúkali svoje produkty aj obyvatelia poľnohospodárskych usadlostí.

Najhonosnejšie časti *vicusu* s výstavnými murovanými stavbami pre najbohatších civilných obyvateľov boli odkryté na dnešnej Maďarskej a Irkutskej ulici, pri *via Carnuntina*, ceste vedúcej do Carnunta. Tam boli zaznamenané aj náznaky uličnej zástavby. Najcennejším nálezom civilnej osady je technicky veľmi vyspelá kamenná stavba s podlahovým vykurovaním. Civilné budovy sa rozprestierali aj inými smermi a sú archeologicky doložené na viacerých uliciach pôvodnej zástavby obce Rusovce (teda do doby, kým nebola v roku 1972 pričlenená k hlavnému mestu SR Bratislava.)

Výskumy západne od kastela (v okolí ulíc Pohraničníkov, Gerulatskej, Kováčsovej, Vývojovej) zachytili bohaté a intenzívne osídlenie a na Kováčsovej ulici boli odkryté výrobné objekty – pece. Tu bol zachytený aj dočasný vojenský tábor II z obdobia markomanských vojen, keď bolo potrebné posilniť posádky Gerulaty.

V širšom zázemí kastela Gerulata boli preskúmané pred stavbou diaľnice D2 dve polohy – rustikálne sídlisko a *villa rustica* z obdobia dynastie Severovcov (r. 193 – 235).

Výraz „*extra pomerium*“ (za hradbami) bol kodifikovaný už v Zákonoch 12 tabúl (prvý rímsky zákoník) a platil aj pre pohrebiská Gerulaty, ktoré v širokom oblúku obklopili kastel s *vicusom*. Na 6 pohrebiskách sú doložené hroby v podobe jednoduchých jám, tehlové hrobky, sarkofág a aj nadzemné kamenné hrobky. Gerulatské pohrebiská sa odlišujú od iných limitných pohrebísk birituálnym pochovávaním v staršej dobe rímskej. Spolužitie romanizovaného obyvateľstva a Germánov je v Gerulate doložené na pohrebisku III na Kováčsovej ulici južne od dnešného cintorína.

Poznáme mená prvých obyvateľov – predchodcov dnešných Rusovčanov

Marius Firmus, prefekt aly
Aelius Tutor, stator prvej aly Cannanefatov
Avitus, žil 32 rokov, bojoval 16 rokov v II. pomocnej légii
Lucius Aurelius Dionysius, stator prefekta aly
Marcus Antonius Iulianus, stator prvej gordianovskej aly Cannanefatov
Marcus Urvinus, vojenský pastier sedemnástej kohorty dobrovoľníkov
Maronius Agathangelus, kňaz Jupitera Dolichénskeho v Gerulate
Maximius, stator prefekta prvej aly Cannanefatov
Publius Urvinus Marcellinus z tribuy Papiria, 22-ročný
Publius Urvius Messius a **Iulius Maior**, bratia
Titus Flavius Surilio, stator prefekta prvej aly Cannanefatov
Titus Mangis, stator prefekta prvej aly Cannanefatov
Titus Mangis, stator prefekta prvej severovskej aly Cannanefatov
Veias Mena, questor veteránov

Bronzové kružidlo. Zememeračstvo a kartografia boli a sú spájané s pojmi vojak, vojenské výpravy, vojenská korisť, pochodové cesty, vojenské mapy. Nález z výskumu MMB na stavbe Odkanalizovania Rusoviec. Foto: M. Lukáč.

Slávnostná prilba vojenského hodnostára, typ Guisborough, 2. stor. po Kr., bohato zdobená plastickou a rytou výzdobou. Foto: L. Mišurová

Kováčsova ulica. Bronzové zoomorfné kovanie opasku s Pegasom. Foto: L. Mišurová

Mílnik. Vznik nápisu môžeme datovať do obdobia medzi januárom r. 252 a augustom r. 253. V poslednom riadku nápisu je zrejme uvedená vzdialenosť medzi náleziskom a *caput viae*. Keďže Gerulata ležala pri limitnej ceste, *caput viae* mohlo byť v tomto prípade iba Carnuntum. Foto: L. Mišurová

Maďarská ulica. Interiérová ometka zdobená florálnymi motívmi. Foto: J. Schmidtová

Maďarská ulica. Gema s Minervou – patrónkou remesiel. Foto: M. Lukáč

Prvý a jediný nález tehly s kolkom jednotky Ala I Cannanefatum. (Gerulata, Hájová ulica). Foto: L. Mišurová

Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru (skratka pochádza z angl. názvu United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). Patrí medzi organizácie OSN, ktoré vznikli na podporu všestrannej spolupráce členských krajín, napr. WHO – Svetová zdravotnícka organizácia, FAO – Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo, ILO – Medzinárodná organizácia práce a i. Bolo založené 4. novembra 1945 a sídli vo Francúzsku v Paríži. UNESCO sa snaží, okrem základného poslania na úseku vzdelávania, sociálnych a prírodných vied a kultúry, neúnavne aj o zachovanie hnutelného i nehnuteľného kultúrneho a prírodného dedičstva na celom svete.

Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva

bol podpísaný na 17. zasadnutí UNESCO v novembri 1972 v Paríži. Je v ňom definované svetové dedičstvo, Zoznam svetového dedičstva (ďalej len „Zoznam SD“) a práva a povinnosti členských štátov. K 1. 11. 2011 ho ratifikovalo 188 štátov sveta. Slovenská republika pristúpila k dohovoru v roku 1991 ako bývalá Československá federatívna republika (oznámenie č. 159/1991 Zb.) Z nepredstaviteľného bohatstva kultúrnych a prírodných hodnôt celej planéty bolo do Zoznamu SD doteraz zapísaných 936 lokalít na území 153 štátov (z toho 725 kultúrnych, 183 prírodných a 28 zmiešaných lokalít). Návrh na zápis do Zoznamu SD môže podať raz ročne výlučne členský štát. Podpísaním Dohovoru o ochrane kultúrneho a prírodného dedičstva členské štáty uznali, že je v prvom rade ich vlastnou povinnosťou starať sa o zachovanie lokalít svetového dedičstva a za tým účelom urobiť všetko – pri maximálnom využití svojich vlastných zdrojov, a tam, kde je to potrebné, spolu s medzinárodnou pomocou a spoluprácou. (viac na <http://whc.unesco.org>)

Slovenské pamiatky zapísané v Zozname svetového dedičstva (UNESCO):

- Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia (1993)
- Levoča, Spišský hrad a kultúrne pamiatky okolia (1993, 2009)
- Vlkolínec (1993)
- Historické jadro mesta Bardejov (2000)
- Drevené chrámy v slovenskej časti Karpatského oblúka (drevené chrámy v obciach: Bodružal, Hervartov, Hronsek (so zvonnicou), Leštiny, Kežmarok, Ladomírová, Ruská Bystrá, Tvrdošín; 2008)
- Jaskyne Slovenského krasu a Aggteleckého krasu – spolu s Maďarskom (1995,1997)
- Karpatské bukové pralesy – spolu s Ukrajinou (2007)

Harmonogram zápisu Dunajského Limesu na Slovensku – Rímske antické pamiatky na strednom Dunaji

do Zoznamu svetového dedičstva:

- december 2012 – spracovanie nominačného projektu
- do 1. 2. 2013 – podanie nominačného projektu Slovenskou republikou do Centra svetového dedičstva (CSD) v Paríži
- február – marec 2013 – posudzovanie kompletnosti nominačného projektu CSD
- marec 2013 – január 2014 – posudzovanie nominačného projektu zo strany expertov ICOMOS
- február – marec 2014 – spracovanie prípadných dodatočne požadovaných informácií
- jún 2014 – definitívne rozhodnutie Výboru svetového dedičstva o zápise do Zoznamu svetového dedičstva

Drevené chrámy v slovenskej časti Karpatského oblúka, Ladomirová, SR.
Foto: L. Pinčíková

Predhispiánske mesto Teotihuacan, Pyramída Slnka, Mexiko.
Foto: L. Pinčíková

Veľký čínsky múr, Čína, Foto: L. Pinčíková

Historické centrum Florencie, Taliansko, Foto: A. Tuhárska

Poštová známka Limes Romanus, Gerulata – Carnuntum. Spoločné vydanie poštových známok Slovenska s Rakúskom spojilo opäť antickú Gerulatu a Carnuntum. Autor výtvarného návrhu známky a hárčeka: Igor Piačka; rytec známky: Martin Činovský

Novú známku slávnostne uviedla Slovenská pošta a Múzeum mesta Bratislavy 12. septembra 2009 na Rímskych hrách v antickej Gerulate v Rusovciach. Foto: Ľ. Mišurová

Rímske hry v Rusovciach, september 2011. Foto: Ľ. Mišurová

Rímske hry v Rusovciach, september 2011. Foto: Ľ. Mišurová

Autorky: Jaroslava Schmidtová, Olga Gáfríková, Ľubica Pinčíková
Grafické spracovanie: Grafoman s.r.o., Katarína Harvaníková

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky

Cesta na Červený most 6
814 06 Bratislava

<http://www.pamiatky.sk>
Bratislava 2011

ISBN 978-80-89175-53-6